

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНТЕРНЕТ-ПРАВО»

УДК: 342.9

Литвинов Є.П.,
аспірант Академії праці,
соціальних відносин і туризму

Анотація: Освоєння Інтернету – це освоєння його як нового інформаційного середовища зі специфічними засобами діяльності в ній. Сьогодні ми стоїмо на порозі інформаційного суспільства – новому етапі розвитку людства. Неможливо уявити собі інформаційне суспільство не пов'язане глобальною інформаційною мережею, якою і є Інтернет

Ключові слова: «інтернет-право», «інтернет-законодавство», «суб'єкти інтернет-відносин», «кіберпростір», «комп'ютерна мережа»

На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства, у зв'язку з активним проникненням Інтернету в життя, в усьому світі ведеться безліч досліджень, що стосуються взаємодії Інтернету та суспільства, їх впливу один на одного. Однак, різноманітність позицій багатьох авторів-науковців щодо проблематики такої взаємодії, свідчить про необхідність проведення системних комплексних досліджень.

Сьогодні можна перерахувати по пальцях монографічні та дисертаційні роботи, присвячені проблемам права та Інтернету, правовому регулюванню відносин у віртуальному просторі. У більшості опублікованих робіт з інформаційного права основна увага приділяється прикладним аспектам Інтернету і права, акцентується увага на природно-наукову характеристику самого Інтернету (як Всесвітньої інформаційної мережі, або Павутини, глобальної інформаційної системи) і на дослідженні приватних проблем інтернет-права (питань електронної торгівлі, надання інтернет-послуг, використання електронного цифрового підпису в кіберпросторі). У той же час в юридичній літературі поки що майже не розроблена проблема системного дослідження інтернет-права як комплексного інституту, який пов'язаний і взаємодіє не тільки з інформаційним правом, але і з міжнародним приватним правом, міжнародним публічним правом, цивільним, кримінальним та іншими галузями права, виникає від них і водночас є новим напрямком сучасної юридичної науки.

Але для того, щоб перейти досліджувати поняття «інтернет-право» перш за все необхідно визначити поняття кіберпростір.

Кіберпростір є дуже складним явищем. На нашу думку, це явище може бути розглянуто в єдності соціальної та технічної сторін [1].

Соціальна його сторона полягає в тому, що кіберпростір – це сукупність суспільних відносин, що виникають в процесі використання Інтернету та інших мереж, що складаються з приводу інформації, що обробляється за допомогою ЕОМ. Слід зазначити, що об'єктом даних відносин виступає не всяка інформація, а лише та, яка обертається в Мережі.

Технічна сторона полягає в тому, що кіберпростір – це одночасно і складний технічний об'єкт (набір технічних і програмних засобів; сукупність інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури), що забезпечує рух потоків інформації. Тому слід звернути увагу на базові принципи побудови

Стаття рекомендована до друку, згідно з Витязу з протоколу № 1 засідання кафедри адміністративного, фінансового та господарського права Академії праці, соціальних відносин і туризму від 29.08.2013 р.

даної інфраструктури інформації (Інтернету): децентралізація, планетарність і доступність практично з будь-якої точки земної кулі, поділ на структурні зони або сегменти, конвергенція, швидкість і миттєвість міжнародних обмінів та ін. У цьому зв'язку слід дати визначення комп'ютерної мережі.

Комп'ютерна мережа – це спеціальний засіб зв'язку, який забезпечує обмін, передачу, інший рух інформації в значних обсягах і з великою швидкістю за рахунок дії ЕОМ і спеціального програмного забезпечення. Таким чином, Інтернет являє собою велику (але не єдину) міжнародну комп'ютерну мережу, яка дозволяє здійснювати передачу цифрової інформації в значних обсягах з великою швидкістю за допомогою ЕОМ і різного програмного забезпечення. Інтернет та інші комунікаційні мережі формують всесвітній кібернетичний простір.

Коли говорять про кіберпростір, мається на увазі саме простір, а не територія. Відповідно до сучасної правової доктрини територія хоч і не завжди пов'язана з поверхнею землі, але має зв'язок з національними географічними межами, які, в свою чергу, впливають на компетенцію держав і юрисдикцію органів. Тому помилково вважати, що кіберпростір – це територія, навіть зі змішаним міжнародно-правовим статусом. Це все ж міжнародний планетарний простір.

Отже, кіберпростір – це сфера соціальної діяльності, пов'язана з обігом інформації у Всесвітній інформаційній павутині, а також в інших інформаційно-комунікаційних мережах (регіональних, відомчих, корпоративних).

Незважаючи на позитивні зміни в останні роки в сфері правового регулювання інформаційних технологій, поки що відсутня однозначно складена правова термінологія. Тому слід визначитися з понятійним апаратом, використовуваним в даній статті. Треба зауважити, що такі поняття, як «інтернет-право», «інтернет-законодавство», «суб'єкти інтернет-відносин», «інтернет-спори», «кібербезпека», вводяться в літературі з теорії права та інформаційного права вперше, в контексті аналізу нових підходів до інтернет-права. Їм в літературі не даються визначення.

Процеси глобалізації, нові економічні та соціальні реалії нового тисячоліття не вимагають «відкинути все старе» і створювати в галузях права все заново, конструювати нові поняття, спираючись лише на миттєвий досвід, або сліпо копіювати західні моделі. Навпаки, «глибоке осмислення фактів сучасної дійсності може бути досягнуто на основі досягнень світової правової культури, фундаментальних наукових цінностей, вироблених інтелектом і талантом фахів-

ців багатьох поколінь на основі важкої практики, у праці, часом у нелегкій боротьбі, в зіткненні інтересів і різних підходів» [2, 60–61].

Академік В.С. Нерсесянц вважає, що з неологічної точки зору історія юридичної науки – це історія нових понять права і формуючих на їх основі нових юридичних теорій, нових концепцій права і держави [3, 16]. І в цьому сенсі для розвитку повноцінного юридичного знання момент новизни повинен бути неодмінно тісно пов'язаний з моментом спадкоємності. Тому нова концепція чи категорія права повинна виникати і розвиватись лише на основі старого (всієї сукупності колишніх юридичних знань) як пізнавально більш глибока, більш змістовна і більш адекватна форма осягнення права і держави. Нове поняття права не перекреслює колишні поняття права і відповідні теорії, а «діалектично «знімає» їх, тобто долає обмежену і застарілу пізнавальну форму ... і разом з тим утримує їх теоретико-пізнавальний зміст і висновок» [3, 16].

Тому нова концепція інтернет-права як комплексного інституту будується з урахуванням тих понять, категорій, які вже вироблені юридичною наукою, разом з тим доповнює і розширює понятійний апарат загальної теорії права та держави, а також галузевих юридичних наук (в першу чергу інформаційного, цивільного, кримінального та конституційного права). Сам процес формування нових наукових напрямів і правових дисциплін є природним і плідним напрямом модернізації юриспруденції, істотним показником її відповідності сучасному рівню загальнонаукових досягнень і її здатності до подальшого розвитку.

Аналіз сучасної юридичної літератури показує, що теоретики права в даний час поки лише в загальному плані міркують про проблеми права та Інтернету, їх взаємозв'язку і взаємодії, виділяючи незначну сукупність аспектів і завдань Інтернету в юридичній сфері. При цьому багато хто з них взагалі не використовують поняття «інтернет-право». Деякі дослідники і практики по-різному, неоднозначно трактують сам термін «Інтернет» і в зв'язку з ним механізм правового регулювання інформаційних відносин. В основному цей термін у науково-теоретичному аспекті вони пов'язують з інформаційним правом як формування нової галузі юриспруденції, природно-науковою сутністю Всесвітнього віртуального середовища (Мережі) або з правовим регулюванням відносин в інформаційному суспільстві в цілому.

Зокрема, І.Л. Бачило, характеризуючи актуальні проблеми інформаційного права на сучасному етапі і посилаючись на спеціальні публікації з тематики «Право та Інтернет», спеціально не вживає термін

«інтернет-право» [4, 3–4; 5, 9; 6, 5–14]. Вона говорить про Інтернет як про розподілену всесвітню базу знань і про інформаційне право як про формування галузі права, яка набирає силу і сьогодні реалізується в формах доктрин, законодавства, правозастосування, правосвідомості та навчальної дисципліни. Інтернет-право, як видно з публікацій, розглядається в загальному плані як частина інформаційного законодавства, норм моралі, етики та ін., за допомогою яких регулюється Всесвітня павутина, що містить численні бази і банки даних. Разом з тим автор зазначає, що Інтернет є особливою сферою і багато сторін соціального життя набувають тут віртуального характеру, а відносини реалізуються в так званому нульовому просторі. І.А. Бачило вважає, що регулювання відносин у даному просторі має спиратися переважно на національне законодавство, разом з тим найближчим часом слід ставити питання про створення наднаціонального права для всіх держав, заснованого на авторитеті визнаних міжнародним співтовариством стандартів [7, 42–44]. Одночасно автор визначає шляхи правового впливу на формування інфраструктури інформаційної сфери, проблеми забезпечення інтересів користувачів – споживачів продукції сучасної інформатики і механізм правового регулювання в найбільш чутливих областях інформаційної безпеки.

В.А. Копилов, продовжуючи цю тенденцію, теж спеціально не оперує поняттям «інтернет-право». Проте в загальному плані він досліджує взаємодію Інтернету і права як різнопорядкових соціальних явищ, характеризує Інтернет як Всесвітню інформаційну павутину, що включає незліченну кількість мереж, в рамках інформаційного права пропонує розглядати проблеми правового регулювання відносин у віртуальному просторі (середовищі) Інтернету [8, 8; 9, 232–250].

Р.В. Шагієва у своїй великій теоретичній праці «Концепція правової діяльності в сучасному суспільстві» визнає і широко використовує категорію «інтернет-право», крім того, вона вважає, що «комплексність інтернет-права дозволяє поширити отримані при вивченні цієї сфери висновки на інформаційно-правову діяльність в цілому» [10, 280; 11, 14]. Досліджуючи основні етапи, тенденції та перспективи інформаційно-правової діяльності при переході до інформаційного суспільства, автор пропонує «з урахуванням наявних в юридичній літературі висловлювань наступні умовні найменування ... підрозділам права: право реального простору і право віртуального простору» [10, 285].

При цьому, узагальнюючи нові різноманітні підходи до проблем інтернет-права, представляється

можливим виділити і досить широке коло завдань нового напрямку юридичної науки. Зокрема, це: загальна характеристика Інтернету як явища нового часу; аналіз правових аспектів регулювання електронного середовища Інтернету; вивчення актуальних проблем розробки інформаційного законодавства в сфері використання інформаційно-комунікаційних мереж в нашій країні; дослідження відносин у сфері ведення підприємницької діяльності та електронної торгівлі в українській зоні Інтернету та з виходом на міжнародну арену; дослідження відносин у сфері правового регулювання реклами і маркетингових послуг в українській зоні Інтернету; дослідження відносин у сфері захисту об'єктів інтелектуальної власності в українській зоні Інтернету; дослідження відносин у сфері правового регулювання ЗМІ, що працюють з використанням Інтернету в українській зоні; аналіз відповідальності суб'єктів інтернет-права; дослідження комп'ютерних злочинів та інших негативних явищ в зоні Ua; проблеми міжнародно-правового співробітництва в даній сфері [12, 37, 38, 55–58, 64–67, 70–72, 77–79, 88–92, 94, 95–97, 117–119].

Потрібно зазначити, що предметна складова інтернет-права і предмет інформаційного права перетинаються. І в цих напрямках знань багато спільного. Тому інтернет-право в даний час розглядається, вивчається і досліджується саме в рамках інформаційного права, і це має свої причини, які стосуються єдності предметів дослідження цих напрямків знань.

Відштовхуючись від викладених вище точок зору, можна зробити висновок, що на даний час інтернет-право – це новий самостійний напрям юридичної науки, і перш за все інформаційного права.

В якості об'єкта вивчення інтернет-права виступатимуть самі самостійні явища права та Інтернету, а також всі явища, пов'язані з їх взаємодією, функціонуванням та розвитком як на міжнародному, так і на національному рівні.

В якості предмета вивчення інтернет-права виступають правові норми, правові та інші відносини, які виникають, змінюються і припиняються в області використання мережі Інтернет і всесвітньої віртуального простору.

Таким чином, сьогодні складаються всі передумови для формування інтернет-права як центрального розділу і спецкурсу інформаційного права, а, можливо, згодом і окремої наукової школи («науковий напрям – наукова школа»). Для цього по даній темі має бути підготовлений не один доктор наук.

Сам термін «інтернет-право», який використовується в статті, на нашу думку, має право на існування

по ряду причин: по-перше, досліджувана сфера є не просто міжнародною, а планетарної і інтернаціональною, по-друге, цим терміном користуються фахівці (і юристи) багатьох країн і, по-третє, він є рівнозначним в багатьох державах і перекладається без втрати сенсу на багатьох мовах. Наприклад, у французькій мові рівнозначним цьому поняттю буде *Le droit d'Internet*, в англійській – *The Internet-law*, у німецькій – *Des Internets – Rechtes*, в іспанській – *El derecho del Internet* і т.д.

Нові терміни, так чи інакше пов'язані з інтернет-середовищем, за визначенням носять міжнародний характер, формуються на базі різних мов, представниками різних країн. Тому термін «інтернет-право» цілком, на наш погляд, правомочний. Так, в більшості випадків у правознавстві використовуються терміни, що складаються з іменника і прикметника (наприклад, «інформаційне право», «цивільне право», «кримінальне право», «адміністративне право» і т.д.). Разом з тим для позначення досліджуваного міжгалузевого інституту і нового наукового напрямку, на наш погляд, на сьогоднішній день не існує відповідного прикметника (наприклад, «інтернетне право», «інтернетівське право» і т.п.). До речі, в українській, в російській мовах також є терміни, які з двох іменників, причому одне з них – іноземне. Можна, звичайно, в силу нерозробленості понятійного апарату рівноцінними і близькими поняттю «інтернет-право» в даній статті вважати «кібернетичне право» і «право віртуального простору».

З іншого боку, інтернет-право є також певне системне об'єднання норм і правил, які покликані впливати на суспільні відносини, що складаються з приводу використання сукупності комп'ютерних мереж та інформаційних ресурсів, що належать безлічуваним різноманітним суб'єктам – організації і громадяни. Це об'єднання норм є децентралізованим. Воно не має єдиного зводу законів користування мережею Інтернет. Досліджувані норми права регулюють відносини суб'єктів у кіберпросторі і містять розпорядження, дозволи, заборони і рекомендації, які відносяться до інформаційної діяльності в Інтернеті в цілому. При цьому дані норми мають свою специфіку, оскільки стосуються насамперед Інтернету в широкому міжнародному аспекті (тобто всесвітнього віртуального простору) і одночасно пов'язані з внутрішніми, національними проблемами Інтернету, наприклад із залученням України, її громадян (власників серверів, провайдерів, комп'ютерів та ін.) в інтернет-відносини, пов'язані з реалізацією правочинів в Інтернеті, угод, процесів обміну інформацією і т.д.

На наш погляд, інтернет-законодавство - це сукупність законів, інших нормативних та міжнародних актів (національних, наприклад України і зарубіжних держав), що регулюють відносини у віртуальному просторі Інтернету. В якості інтернет-відносин виступають тільки ті відносини, які пов'язані з соціально-правовим регулюванням віртуального простору (тобто з регулюванням цього простору на основі норм права, моралі, етики та інших засобів).

Суб'єкти інтернет-відносин – це провайдери, власники серверів та інші особи, які користуються Інтернетом.

Кібербезпека визначається нами як стан захищеності збалансованих інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз у кіберпросторі (частини інформаційної сфери) на основі загально визнаних принципів і норм міжнародного та національного права. При цьому під захищеністю слід розуміти активні дії суб'єктів інтернет-права, спрямовані на досягнення певного ступеня безпеки об'єкта охорони з метою збереження конфіденційності, цілісності та недоступності інформації для третіх осіб у всесвітньому віртуальному просторі.

Інтернет-спори – це неврегульовані суперечності, що виникають між різними суб'єктами права у віртуальному просторі Інтернету і розглядається в судах загальної юрисдикції, третейських судах, спеціальних комісіях і т.д.

Слід також зазначити, що досліджувана середа є планетарною, а Інтернет – це величезний ринок товарів та послуг і для того, щоб бути конкурентними і ефективними, нам слід домовлятися з іншими країнами на зрозумілій всім мові. Для цього нам необхідні чіткі і рівнозначні поняття. Незважаючи на деяку неоднозначність слововживання, вважаємо, що використання даних категорій в юридичній науці сприятиме уніфікації понятійного апарату, крім того, її вживання дуже зручно. У зв'язку з цим можна навести різні приклади загальнозживаних слів, утворених за допомогою іменника «Інтернет», наприклад «інтернет-торгівля», «інтернет-адреса», «інтернет-освіта», «інтернет-грамотність», «інтернет-щоденник», «інтернет-технології», «інтернет-спільнота» і т.д. Повсякденне використання багатьох з них і поспідовне їх закріплення в нормативних правових актах – закономірний процес.

Однак може скластися думка, що інтернет-право хоч і представляє собою децентралізоване об'єднання норм і правил, повністю самостійно і незалежно від загальних правових поглядів, і насамперед від сформованих поглядів на систему права.

Ми вважаємо, що інтернет-право не виступає таким самостійним явищем. Інтернет-право – це частина або компонент всесвітнього віртуального простору [13, 319]. Одночасно інтернет-право – частина загальної системи права. Однак, з нашої точки зору, воно не може вважатися ні самостійною галуззю права, ні підгалуззю якоїсь однієї галузі права (скажімо, формуючого інформаційного права). Воно являє собою

менш велике утворення – інститут права. Цей висновок обумовлено рядом причин. Так, галузь права виступає завжди як об'єктивно відокремилися всередині певної системи права сукупність взаємопов'язаних між собою норм, об'єднаних спільним предметом та методом правового регулювання суспільних відносин [14, 348–367].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грибанов Д.В. Правовое регулирование кибернетического пространства как совокупности информационных отношений : дис. ... канд. юрид. наук / Д.В. Грибанов. – Екатеринбург, 2003.
2. Алексеев С.С. Частное право / С.С. Алексеев. – М. : Статут. – С. 60–61.
3. Нерсесянц В.С. Преемственность и новизна в развитии общей теории права и государства / В.С. Нерсесянц // Проблемы общей теории права и государства / [под общ. ред. В.С. Нерсесянца]. – М. : Норма, 2004. – С. 16.
4. Бачило И.Л. Актуальные проблемы информационного права / И.Л. Бачило // НТИ (теоретические проблемы информационного права). – 2001. – № 9. – С. 3–4.
5. Бачило И.Л. Информационное право / И.Л. Бачило. – М., 2001. – С. 9.
6. Бачило И.Л. Информационное право. Роль и место в системе права Российской Федерации / И.Л. Бачило // Государство и право. – 2001. – № 2. – С. 5–14.
7. Бачило И.Л. Свободный доступ к информации и Интернет / И.Л. Бачило // Информационное общество. – 2000. – Вып. 4. – С. 42–44.
8. Копылов В.А. Интернет и право / В.А. Копылов // НТИ (Теоретические проблемы информационного права). – 2001. – № 9. – С. 8.
9. Копылов В.А. Информационное право / В.А. Копылов. – М., 1997. – С. 232–250.
10. Шагиева Р.В. Концепция правовой деятельности в современном обществе / Р.В. Шагиева. – Казань, 2005. – С. 280.
11. Шагиева Р.В. Концепция правовой деятельности в современном обществе : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Р.В. Шагиева. – М., 2006. – С. 14.
12. Право и Интернет: теория и практика / Сб. материалов Третьей Всероссийской конференции (28–29 ноября 2000 г.). – М., 2000. – С. 37, 38, 55–58, 64–67, 70–72, 77–79, 88–92, 94, 95–97, 117–119.
13. Венгеров А.Б. Теория государства и права / А.Б. Венгеров. – 3-е изд. – М. : Юриспруденция, 2000. – С. 319.
14. Матузов Н.И. Система права / Н.И. Матузов // Теория государства и права / [под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько]. – М., 1997. – С. 348–367.

ПО ВОПРОСУ ОБ ОПРЕДЕЛЕНИИ
ПОНЯТИЯ «ИНТЕРНЕТ-ПРАВО»

Литвинов Евгений Павлович

Аннотация: Освоение Интернета – это освоение его как новой информационной среды со специфическими средствами деятельности в ней. Сегодня мы стоим на пороге информационного общества – нового этапа развития человечества. Невозможно представить себе информационное общество не связанное глобальной информационной сетью, которой и есть Интернет.

Ключевые слова: «интернет-право», «интернет-законодательство», «субъекты интернет-права», «киберпространство», «компьютерная сеть».

THE ISSUE OF THE DEFINITION
OF «INTERNET LAW»

Litvinov Evgeniy

Summary: Learning the Internet means its learning as a new information environment with specific means of acting in it. Today we stand on the threshold of the information society – a new stage of human development. It is impossible to imagine the information society being not connected with the global information network, which is the Internet.

Keywords: «internet-law», «internet-legislation», «subjects of the internet-law», «cyberspace», «computer Network».